

Сұрақтар:

1. Суды қорғау маңыздылығы неде?
2. Суды қорғау аймақтары мен белдеулеріне не жатады?
3. Суды қорғаудың міндеттері неде?
4. Орталық-Азия аймағындағы су қорларының мәселелерінің ерекшеліктері қандай?
5. Ой талқы:
 - A. Осы мәселелердің су төлемақысына қандай әсері болу мүмкін? (Қазақстанның аймақтары бойынша)
 - B. Су ресурстарымен байланысты қандай экономикалық мәселелер болу мүмкін?

Суды қорғау

Суды қорғау- адамзаттың жер бетіндегі табиғи су қорларының жай-күйін жақсартуға, қалпына келтіруге және оларды сақтауға бағытталған әрекеті. Адамдардың кәсіптік әрекетінің және тұрмысқа пайдаланылуының тікелей немесе жанама әсерінен судың құрамының және қасиеттерінің өзгеріске ұшырауын, яғни су көзінің бір бөлігінің немесе түгелімен пайдаланудың кез келген бір түріне жарамсыз болып калуын судың ластануы деп атайды. Әдетте, су көзіне оның сапасын өзгеріске ұшыратпайтын, суда ерімейтін бөгде заттардың (ағаш жаңқалары, күл-қоқыс, металл сынықтары, құрылыс қалдықтары және басқа заттар) түсіп жиналуын қоқыстану дейді.

Суды қорғау аймақтары мен белдеулері — өзендердің, көлдердің, теңіздер мен су қоймаларының жағалауы бойымен, бұлақтардың, мұздықтардың, батпақтардың айналасында, сондай-ақ каналдарды, су желілері мен басқа да су шаруашылық құрылыстарын бойлай ерекше пайдаланудың шарттары бар аймақтар мен белдеулер.

Суды қорғау жөніндегі міндеттер—Қазақстан Республикасының аумағында қызметі судың жай-күйіне әсер ететін барлық заңды ұйымдар мен азаматтардың суды ластанудан, былғану мен сарқылудан қорғауды, сондай-ақ судың жай-күйі мен режимін жақсартуды қамтамасыз ететін технологиялық, орман-мелиорациялық, агротехникалық, гидротехникалық, санитариялық және басқа да міндетті шараларды жүргізуі.

Суды қорғаудың міндеттері — барлық судың табиғат жүйелерінің экологиялық тұрақтылығын бұзуы, халықтың денсаулығына зиян келтіруі, сондай-ақ балық қорларының азаюына, судың физикалық, химиялық, биологиялық қасиеттерінің өзгеруі, олардың табиғи толығу, тазару қабілетінің төмендеуі, судың гидрологиялық және гидрогеологиялық режимінің бұзылуы салдарынан сумен жабдықтау жағдайларының нашарлауына және басқа қолайсыз құбылыстарға әкеліп соқтыруы мүмкін ластанудан, былғанудан және сарқылудан қорғалуға тиістілігі. Суды қорғау судың ластануын, былғануын және сарқылуын болдырмауға бағытталған ұйымдық, экономикалық, құқылық және басқа шаралар жүйесін қамтиды.

Орталық-Азия аймағындағы су қорларының мәселелері

Қазақстанның территориясы сегіз су шаруашылық бассейндеріне бөлінеді: Балқаш-Алакөл, Ертіс, Арал-Сырдария, Орал-Каспий, Есіл, Нұра-Сарысу, Шу-Талас және Тобыл-Торғай.

Орталық Азия аймағының қарқынды экономикалық дамуы, және атап айтқанда ауыл шаруашылығының дамуы су қорларының саяси қысымның құралы болуына әкелді.

Егер Нұра-Сарысу және Шу-Талас бассейндерін есепке алмағанда, барлық қалғандары басқа елдердің территорияларында бастамаларын алатын трансшекаралық өзендердің есебінен құрылады. Сондықтан су қорларының саласында Қазақстан өзінің көршілері Қытай, Ресей, Қырғызстан және Өзбекстан сияқты елдерден қатты тәуелділікте болады.

Өзендердің жоғарғы жақтары орналасатын, көрші елдердің территорияларында орналасқанына қарамастан, мәселені шаруашылық және өнеркәсіптік қажеттіліктерге трансшекаралық өзендердің суларын сұраптаудың бақыланатын өсімі тудырады. Ғылыми қызметкерлердің болжамдары бойынша өзен суларының $100,5 \text{ км}^3$ орташа көп жылдық көлемінде 2020 жылға қарай Қазақстанның беттік сулар ағынының $15-18 \text{ км}^3$ қысқаруы болжамдалады, олардың шамалы 12 км^3 басқа елдердің су тартудың өсуімен шартталатын болады.

Орал өзенінің мәселелеріне үлкен назар аудару керек. 2008-2009 жж. қуаң ауа райы және Ресей Федерациясының Ириклинское су қоймасынан су өткізуінің төмендеуі өзендегі су көлемінің үш ретті төмендеуіне әкелді. Нижне-Волжск су шаруашылық басқармасы әкімшілігінің сөздері бойынша су қоймасымен 2008-2009 жж. $1,1 \text{ млрд. м}^3$ ылғал кем алғанына қарамастан, судың түсірімі $25 \text{ м}^3/\text{с}$ деңгейінде сақталады, дегенмен, мамандардың айтуы бойынша түсірімнің қажетті деңгейі минимум $60 \text{ м}^3/\text{с}$ құру керек.

Су ағармен күрделі жағдайы Арал-Сырдарияны қоректендіретін, Сырдария өзенінде қадағаланады, бұл Қазақстан өкіметінің қосымша Көксарай су қоймасын құруға мәжбүр етті. Сырдария өзенінің алабы су және төмендегі төрт мемлекет үшін гидроэнергия көзі болып табылады: Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан және Тәжікстан. Қырғыз СЭС қысқы кезеңде электрэнергиясының қосымша көлемдерін генерациялау үшін су ағарды үлкейту мүмкіндігі болу үшін, су қоймаларына суды жазғы кезеңде жинақтайды. Сонымен қатар ағыстан төмен орналасатын, Өзбекстан мен Қазақстанның қажеттіліктері қырғыз жағының қызығушылықтарымен сәйкес келмейді.

Берілген мәселені шешу үшін Қазақстан жол беріп, Сырдарияға су ағытқышты қалпына келтіру үшін, Қырғызстаннан сумен қатар электрэнергиясын да сатып алуға мәжбүр болды, бірақ өзінің Қазақстанға суды өткізу міндеттемелерін орындамаған қосымша көлемдер Өзбекстан алқаптарында жоғалтылды.

Егер бұрынғы кеңес республикаларымен сұхбат, қандай да түрде болмасын, жүретін болса, онда Қытаймен сұхбаттың динамикасы едәуір аз және сауал мәселенің мониторингінен алыс қозғалмайды. Сол уақытта Ертіс-Қарамай каналының құрылысы және Қытай экономикасының қарқынды дамуы, соңғы он жылда Ертіс бассейнінің экологиясына елеулі соққыны береді. Бүгінгі күні тура сондай жағдай Балқаш-Алакөл су бассейнінде де пайда болуда.

Іле өзенінің жоғарғы жағында су тартудың өсуіне байланысты Балқаш көлі Арал теңізінің тағдырын қайталауы мүмкін. 2011 жылдың ақпан айында жоғарғы деңгейдегі кездесуде трансшекаралық өзендердің суларын қорғау туралы үкіметаралық келісімге қол қойылған, оған сәйкес екі жақ та судың сапасын бақылау бойынша өздеріне өте қатал міндеттемелерді алады. Бірақ жақтардың су тартудың лимиттеріне қатысты бірыңғай ұстанымды қалыптастыра алмады.

Пайдаланған ресурс: <http://turkiya.kz/?p=438> Орталық-Азия аймағындағы су қорларының мәселелері